

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2017

Zachráni nás základný príjem?

Mám rád tie dni, keď sa stretnem s jedným mojím dobrým priateľom párkrát do roka a pri dobrom víne stihneme prebrať množstvo tém, ktoré hýbu svetom. Sedeli sme takto presne pre rokom a on zrazu nadhodil tému mne dovtedy nie príliš známou: základný nepodmienený príjem. Vysvetlil mi v skratke o čo ide ja som reagoval dosť impulzívne. Na základe môjho prvého dojmu som mu povedal, že je to nezmysel a hlúposť. Ešte sme sa o tom chvíľu bavili a prešli sme zas na inú tému. Akosi mi to nedalo a začal som si k tejto téme hľadať viac informácií a postupne som menil názor. Už som to nepovažoval za nezmysel a hlúposť, práveže naopak. Začalo sa mi to javiť, ako jedno z možných riešení budúcich problémov masovej nezamestnanosti v dôsledku masívneho zavádzania robotizácie na celom svete.

Myšlienka základného príjmu som zrazu začal považovať priam za revolučnú. Každý človek by mal nárok na určitý nepodmienený príjem bez toho, aby čo i len prstom pohol. Mohol by pokojne celé dni ležať v posteli, pozerat' televíziu a raz do mesiaca by mu pípla SMS, že na účte mu práve pribudol určitý finančný obnos. Každý si pomyslí, že je to naozaj príjemná predstava. Ľudia, ktorí nepotrebujú na život veľa peňazí a dokážu sa uskromniť, by sa mohli venovať svojim koníčkom, pretože by zrazu získali neuveriteľné množstvo voľného času. Mohli by sa venovať hre na hudobný nástroj a časom komponovať nové hudobné diela. Začať chodiť na umeleckú školu a splniť si tým svoj dávny sen hrať na klavíri, či saxofóne. Učiť sa maľovať. Čítať knihy, ku ktorým sa stále nie a nie dostať. Napísať svoj prvý román. Učiť sa programovať. Venovať sa naplno svojim ratolestiam. Mnoho ľudí, ktorí nepochádzajú z bohatších rodín, by mohli rozvíjať svoje umelecké nadanie, keďže by sa nemuseli v prvom rade zaoberať zabezpečením príjmu na pokrytie základných životných potrieb. To sú tie idealistické stránky, ktorými argumentujú priaznivci základného príjmu¹. Avšak ono je to predsa len o čosi komplikovanejšie, ako sa na prvý pohľad zdá. Poďme si to teda rozmeniť na drobné, čo by zavedenie základného príjmu znamenalo pre spoločnosť a štátnu správu. A hlavne, aká by bola suma základného príjmu na Slovensku za súčasných podmienok. Z idealistickej stránky by sme sa postupne dostali do tej realistickej, ktorá nie je až taká ružová, pretože každá minca má vždy dve strany².

V prvom rade je dôležité povedať, čo to znamená nepodmienený príjem. Bola by to dávka, ktorú by dostal každý občan od určitého veku, pričom by nebola ničím podmienená. Nezáležalo by, či je človek bohatý, alebo chudobný, vzdelaný, či nevzdelaný, či pracuje, alebo nepracuje. Dostal by ju jednoducho každý a nahradila by tým komplikovaný systém sociálneho zabezpečenia. Zaujímavosťou je v tomto prípade fakt, že priaznivcami základného príjmu sú ako predstavitelia pravice, tak ľavice. Každý z nich má však inú predstavu napr. o výške tohto príjmu. Poďme si preto porovnať oba prístupy a vysvetliť si, v čom sa líšia.

Pravicový prístup si predstavuje výšku základného príjmu, ako existenčné minimum, ktoré pokryje náklady takpovediac na holé prežitie. Aby jednoducho človek neumrel od hladu. Aká by však bola výška existenčného minima na Slovenku? Pokiaľ by sme vychádzali zo štatistik Svetovej banky, ktorá považuje sumu 1,90 dolára za hranicu extrémnej chudoby³, mohla by to byť suma okolo 50 EUR mesačne. Zavedením základného príjmu by sa mohli zrušiť sociálne odvody a znížiť daňovo-odvodové zaťaženie. Tým pádom by vzrástla čistá mzda, z ktorej by si ľudia mohli odvádzať vyššiu sumu do dôchodkového starobného sporenia. Je to však dosť individualistický prístup, kedy by sa každý občan musel zaujímať o poistenia na komerčnom trhu. Väčšina ľudí na Slovensku je navyknutých, že sa o nich postará štát. Nemusia o ničom premýšľať, myslieť na budúcnosť. Však nejako už len bude. V tomto

¹ http://www.zakladnyprajem.sk/?page_id=11

² <https://www.youtube.com/watch?v=2mP3b86zVvo>

³ <http://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>

prípade si dovoľím tvrdiť, že by to narazilo na silný odpor určitých sociálnych vrstiev na Slovensku. V dôsledku zavedenia základného príjmu by bola zrušená aj minimálna mzda. Motiváciou zavedenia základného príjmu je pre pravicu najmä zníženie administratívy a zjednodušenie systému, čo predpokladá, že ľudia sa budú musieť správať zodpovednejšie a viac sa o svoje financie a dôchodky zaujímať. Čo by bolo na druhú stranu pozitívom. Veď stále zo všetkých strán počujeme o tom, že naša populácia nie je dostatočne finančne gramotná. Spomedzi slovenských pravicových politikov o konkrétnej sume hovoria napr. predstavitelia strany Sloboda a Solidarita na čele s Richardom Sulíkom. Nehovoria však o pojme "základný nepodmienený príjem", ale "odvodový bonus", ktorý by mal nahradiť systém sociálneho zabezpečenia. V tomto prípade by však nešlo o plošne vyplácanú dávku všetkým v rovnakej výške. Výška dávky by s narastajúcim príjmom klesala. Jednotlivec by tak dostal na ruku sumu vo výške 123,68 EUR, čo predstavuje životné minimum znížené o dane a odvody. Táto koncepcia bola podrobená rozsiahlej kritike zo strany mnohých odborníkov na Slovensku a strana SaS ju niekoľkokrát prepracovala. Kritici vyčítajú odvodovému bonusu jeho fiškálnu neudržateľnosť. Medzi hlavných kritikov na Slovensku patria Ivan Mikloš, či Miroslav Beblavý⁴. Je preto otázne, ako by naozaj fungovala v praxi.

Záverom k pravicovému prístupu možno povedať, že myšlienku základného príjmu nezavrhuje. Pravicoví ekonómovia si totiž uvedomujú, že v budúcnosti bude potrebné zabezpečiť ľudí, ktorí prídu o prácu v dôsledku štvrtej priemyselnej revolúcie a budú predstavovať určitú hrozbu pre politický systém.

Ľavicový prístup sa v tom pravicovom značne líši najmä v tom, že nehovorí o existenčnom minime, ale o výške, ktorá ľuďom zabezpečí slobodu a nezávislosť. Slobodu najmä v rozhodovaní pri prijímaní práce. Tu už hovoríme o sume, vďaka ktorej by jednotlivec mohol rozvíjať svoj potenciál. Avšak nepanuje zhoda, v akej výške by to malo byť. Napr. na webstránke www.zakladnyprajem.sk sa hovorí o sume 270 EUR, český ekonóm Marek Hrubec odporúča dávku vo výške 370 EUR⁵ a Martin Bobko z hnutia základný príjem hovorí dokonca o sume 450 EUR⁶. Problémom však je, odkiaľ na to zobrať financie, keďže ľavicoví ekonómovia hovoria o sumách značne vyšších v porovnaní s pravicovými ekonómami. V tomto prípade by napr. nebolo pravdepodobné znižovanie daňovo-odvodového zaťaženia, pretože tieto príjmy by museli byť použité na financovanie základného príjmu.

Medzi kritikov základného príjmu patria najmä predstavitelia libertarianizmu, ktorý vo všeobecnosti kritizujú koncepciu sociálneho štátu a tvrdia, že by mal byť zrušený. Kladú si otázku, či je lepšie zachovať status quo, alebo presadzovať myšlienku základného príjmu. Na túto otázku nachádzajú vo všeobecnosti jednotnú odpoveď: je lepšie zachovať status quo. Svoju kritiku opierajú o nasledovné kľúčové argumenty. Koncept základného príjmu považujú za akúsi formu „nútenej charity“, ktorá nie je spravodlivá. Jednotlivci majú podľa nich morálne právo rozhodnúť sa sami či a kedy chcú pomáhať ostatným. Ďalej argumentujú, že nútená charita nie je potrebná, resp. je zbytočná, keďže v podmienkach slobodného trhu sú podľa nich dobrovoľné príspevky na charitu dostačujúcou formou pomoci pre chudobných. Nútená charita vo forme základného príjmu dáva ich prijímateľom zlé stimuly. Ak sa vláda o vás stará, pravdepodobnosť, že sa postaráte sami o seba formou práce a úspor, rádo klesá. Stráca sa teda motivačný faktor. Okrem toho sú podľa nich náklady na nútenú charitu príliš

⁴ <https://ippr.sk/s/83-vybrane-problemy-koncepcie-systemu-odvodoveho-bonusu-richarda-sulika>

⁵ <https://www.etrend.sk/ekonomika/zastanca-zakladneho-prijmu-stacilo-by-370-eur-aby-zabezpecili-ludom-dostojny-zivot.html>

⁶ <https://www.rtvs.sk/televizia/archiv/11690/127923#2721>

vysoké a neustále narastajú, čo môže v budúcnosti viesť k nadmernému zdaneniu a finančným krízam⁷.

Zaujímalo ma, v akej výške by mohol byť základný príjem na Slovensku v súčasných podmienkach. Na túto otázku som našiel odpoveď vďaka analýze Jozefa Juríka, predsedu Inštitútu pre paradigmatické reformy. Vychádzal napr. z toho, že základy príjem by mal nahradiť rôzne nástroje systému sociálneho zabezpečenia, ako pomoc v hmotnej núdzi, štátnu sociálnu podporu a sociálne poistenie. Na to, aby sa dostal k nejakej približnej sume, postupoval nasledovne. Zrátal výdavky na systém sociálneho zabezpečenia bez starobných dôchodkov v roku 2016, ktoré boli celkovo vo výške 3 256 742 309 EUR (721 073 673 EUR ako výdavky na štátnu sociálnu podporu, 200 613 578 EUR ako výdavky na pomoc v hmotnej núdzi, 7 178 500 ako výdavky na dávky zo sociálneho poistenia a nakoniec 133 957 058 EUR ako predpokladané náklady na chod Sociálnej poisťovne). Do výpočtu vstupujú premenné, ako počet obyvateľov (5 435 343, z toho deti do 18 rokov 1 002 622) a počet poberateľov starobného dôchodku, ktorí sú z výpočtu vylúčení (1 048 842). Počet dospelých poberateľov by bol 3 383 879 a počet detských poberateľov 1 002 622. Na výpočet výšky základného príjmu pre dospelého človeka použil nasledovný vzorec: celkové ušetrené výdavky (3 256 742 309 EUR) / 12 mesiacov / [počet dospelých poberateľov (3 383 879) + počet detských poberateľov (1 002 622) / 2]. Na základe tohto výpočtu mu vyšla suma **69,85 EUR mesačne pre dospelých**. Pre dieťa mu vyšla suma 34,93 EUR mesačne, teda polovica z mesačnej dávky pre dospelého⁸.

Z uvedeného vyplýva, že výška základného príjmu by sa na základe súčasných podmienok v Slovenskej republike približovala skôr pravicovému videniu, ktoré je reálnejšie, ako tomu ľavicovému. Suma 69,85 EUR napr. nedosahuje ani sumu životného minima na Slovensku, ktorá je vo výške 198,09 EUR. Vyššie sme spomínali, že napr. Martin Bobko navrhuje základný príjem vo výške 450 EUR mesačne. Na to by sme zo štátneho rozpočtu potrebovali okolo 24 mld. EUR, čo predstavuje 30% HDP Slovenska. Z výpočtov sme zistili, že za aktuálnych podmienok by sme získali na pokrytie základného príjmu okolo 3,3 mld. EUR. Na to, aby sme mohli zabezpečiť základný príjem vo výške 450 EUR by sme potrebovali nájsť dodatočné zdroje vo výške vyše 20 mld. EUR. Jedným z riešení, ako nájsť tieto finančné prostriedky, by bolo napr. zvýšenie dane z pridanej hodnoty zo súčasných 20% na 80%, čo je jednoznačne nereálne a nerealizovateľné.

V eseji sme si predstavili myšlienku základného príjmu a dostali sme sa aj ku konkrétnym výpočtom, aká by mohla byť jeho výška na Slovensku za súčasných podmienok. Myšlienka je to naozaj veľmi pekná, avšak na základe uvedených výpočtov možno konštatovať, že značne utopická. Je pravdou, že vo svete aktuálne prebiehajú mnohé experimenty s konceptom základného príjmu, kedy sa jeho zástancovia chcú presvedčiť o jeho opodstatnenosti z roviny teórie do roviny praktickej.

Švajčiarsko mohlo byť prvou krajinou, ktorá by celoplošne prijala základný príjem, avšak v referende, ktoré sa uskutočnilo v roku 2016, občania túto myšlienku nepodporili⁹. Výška základného príjmu mala byť okolo 2250 EUR. Hlavným dôvodom, prečo Švajčiari povedali nie, bolo ich presvedčenie, že je to nefinancovateľné¹⁰. S konceptom však v

⁷ http://econlog.econlib.org/archives/2017/02/why_libertarian_2.html

⁸ <https://ippr.sk/s/211-zakladny-prijem>

⁹ <https://www.etrend.sk/ekonomika/svajciari-podla-odhadov-jasne-zamietli-zakladny-prijem.html>

¹⁰ <https://www.etrend.sk/ekonomika/zakladny-prijem-v-praxi-sto-rodin-dostane-tisice-kazdy-mesiac-len-tak.html>

súčasnosti experimentujú napr. vo Fínsku, Holandsku¹¹, či Kanade. Fíni začali s experimentom v januári tohto roka na vzorke dvoch tisícok nezamestnaných, ktorým mesačne platia 560 EUR. Túto sumu im budú vyplácať po dobu dvoch rokov bez ohľadu na to, či si medzitým nájdu prácu, alebo nie. Pozitívom je, že na rozdiel od Švajčiarska má nápad vo Fínsku podporu nielen medzi politickými stranami, ale aj vo verejnosti. Dokonca ho podporuje aj sám fínsky premiér¹². Podporujú ho až štyria z piatich Fínov. Kanadská provincia Ontario spustila podobný projekt na jar tohto roka na vzorke štyritisíc účastníkov. Odlišnosť od finskeho modelu je najmä v tom, že suma nie je fixná a bude sa líšiť podľa toho, či ide o jednotlivca, alebo pár. Fínsky model nepredpokladá znižovanie príspevku v prípade, ak si človek nájde prácu. Naopak kanadský model v tomto prípade predpokladá zníženie príspevku na polovicu. Počtom účastníkov najrozsiahlejší projekt sa však na prekvapenie mnohých začal v africkej Keni, do ktorého sa postupne zapojí až 26-tisíc ľudí v dvesto malých mestách a na rozdiel od Fínska nepotrvá len dva roky, ale desať až pätnásť rokov. A v tomto prípade už bude možné hovoriť o nejakých uchopiteľných výsledkoch¹³.

Zo známych osobností podporil tento rok myšlienku základného príjmu aj zakladateľ sociálnej siete Facebook a filantrop Mark Zuckerberg vo svojom príhovore pred študentmi prestížnej Harvardskej univerzity¹⁴. Okrem neho ideu základného príjmu obhajuje aj šéf Tesly Elon Musk ktorý argumentuje, že vlády budú musieť zaviesť základný príjem, aby vykompenzovali situáciu v spoločnosti spôsobenú automatizáciou¹⁵.

Nemeckú výskumnú spoločnosť Dalia Research zaujímalo, aké percento obyvateľov Európskej únie podporuje túto revolučnú myšlienku. V marci roku 2016 urobili prieskum medzi 10-tisíc obyvateľmi EÚ vo všetkých 28 členských krajinách. Oproti predchádzajúcemu prieskumu, na základe ktorého základný príjem podporovalo 64 percent opýtaných, sa tento počet zvýšil o štyri percentuálne body na 68 percent. Prívrženci by uvítali najmä získanie času, ktorý by mohli venovať svojej rodine, dobrovoľníckej činnosti, či získavaniu nových zručností¹⁶. V Českej republike budeme po nedávnych parlamentných voľbách zrejme počuť o tejto myšlienke čoraz častejšie. Do parlamentu sa totiž dostala Pirátska strana, ktorá koncept základného príjmu obhajuje. O tom, že to táto strana myslí vážne, svedčí aj fakt, že jej v tomto prípade radí bývalý minister financií za Občianku demokratickú stranu Vlastimil Tlustý¹⁷.

Ako vidíme, myšlienka základného príjmu má v súčasnosti nielen mnoho prívržencov, ale začína sa už aj prakticky realizovať. Avšak výsledok väčšiny týchto pokusov bude značne skreslený, pretože sa robí na obmedzenej vzorke ľudí a okrem toho títo ľudia vedia, že sú súčasťou experimentu. Ale je to aspoň malý krok vpred na ceste zmeny ekonomického myslenia vo svete, ktorý si jednoznačne bude vyžadovať prehodnotenie súčasného nastavenia ekonomík, ktoré je z dlhodobého hľadiska neudržateľné. Všetci budeme iste s napätím sledovať výsledky spomínaných experimentov, či už tento výsledok bude pozitívny a splní tak

¹¹ <https://qz.com/437088/utrecht-will-give-money-for-free-to-its-citizens-will-it-make-them-lazier/>

¹² <https://www.etrend.sk/ekonomika/zastanca-zakladneho-prijmu-stacilo-by-370-eur-aby-zabezpecili-ludom-dostojny-zivot.html>

¹³ <https://www.etrend.sk/trend-archiv/rok-2017/cislo-29/zakladny-prijem-pre-kazdeho-utopia-alebo-nie.html>

¹⁴ <https://www.etrend.sk/ekonomika/zuckerberg-chce-zakladny-prijem-vyuzil-to-co-chcu-ludia-pocut.html>

¹⁵ <http://davdva.sk/elon-musk-univerzalny-zakladny-prijem-nevyhnutny-video/>

¹⁶ <http://finweb.hnonline.sk/ekonomika/959478-zaruceny-prijem-od-statu-by-chcelo-stale-viac-europanov-ukazal-prieskum>

¹⁷ https://ekonomika.idnes.cz/zaruceni-prijem-pruzkum-08h-/eko-zahranicni.aspx?c=A170509_111340_eko-zahranicni_vem

očakávania mnohých ekonómov, alebo naopak negatívny a potvrdí tak predpoklady druhej skupiny ekonómov, ktorí sú v tomto smere skôr skeptickí.

Ak by som mal odpovedať na otázku, ktorú si kladiem hneď v úvode, teda či nás zachráni základný príjem, bol by pre nás za súčasných podmienok skôr katastrofou, ako vykúpením a stretol by sa s obrovským nesúhlasom a odporom obyvateľov Slovenska. Uvidíme však, čo nám prinesie budúcnosť. Pretože, ako nás už život v mnohých situáciách naučil, nikdy nehovor nikdy.

Zdroje:

<https://www.rtv.s.sk/televizia/archiv/11690/127923#2721>

http://www.zakladnyprajem.sk/?page_id=11

<https://www.etrend.sk/ekonomika/zastanca-zakladneho-prijmu-stacilo-by-370-eur-aby-zabezpecili-ludom-dostojny-zivot.html>

<https://ippr.sk/s/211-zakladny-prijem>

<http://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>

<https://www.youtube.com/watch?v=2mP3b86zVvo>

<https://www.etrend.sk/ekonomika/zakladny-prijem-v-praxi-sto-rodin-dostane-tisice-kazdy-mesiac-len-tak.html>

<https://www.etrend.sk/ekonomika/svajciari-podla-odhadov-jasne-zamietli-zakladny-prijem.html>

<http://davdva.sk/elon-musk-univerzalny-zakladny-prijem-nevyhnutny-video/>

https://ekonomika.idnes.cz/zaruceni-prijem-pruzkum-08h-eko-zahranicni.aspx?c=A170509_111340_eko-zahranicni_vem

<https://qz.com/437088/utrecht-will-give-money-for-free-to-its-citizens-will-it-make-them-lazier/>

<https://www.etrend.sk/ekonomika/zuckerberg-chce-zakladny-prijem-vyuzil-to-co-chcu-ludia-pocut.html>

<http://finweb.hnonline.sk/ekonomika/959478-zaruceny-prijem-od-statu-by-chcelo-stale-viac-europanov-ukazal-prieskum>

<https://www.etrend.sk/trend-archiv/rok-2017/cislo-29/zakladny-prijem-pre-kazdeho-utopia-alebo-nie.html>

<https://ippr.sk/s/83-vybrane-problemy-koncepcie-systemu-odvodoveho-bonusu-richarda-sulika>

http://econlog.econlib.org/archives/2017/02/why_libertarian_2.html